

גרכיו 1980
החלק 30.6

אלישע פורת

אשר עובריה

מה אפשר ללמוד מאבנים

מלאך שומר

Haskoy Cemetery - Typology of Stones
by Minna Rosen
University of Pennsylvania and Tel-aviv
University, Part 1, 121pp; part 2, 271pp

תרשימים ושרטוטים, ומספק את מידותיהן של המצבות ותאריכן. החלוקה הטופולוגית וקידודה נעשו כדי לאפשר טיפול ממוחשב בכמות העצומה של החומר. ניתוח הטופולוגיה באמצעות המחשב פתח דרך להבנת ההיסטוריה החברתית והתרבותית של קהילות יהודי Haskoy (Galata), ועושה שימוש חדשני במאגר הנתונים הרב-גוני על אודות המצבות. תרומה חשובה אחרת מרימה רווח בתשומת הלב שהיא מקדישה לכתובות בעברית, שמקן אפשר לרלות פרטים רבים על הנפטר. הכתובות מובאות בצילומים הרבים שחלקו הראשון של הספר - צילומים המוסיפים לו נופך אסתטי לא מובטל. כל אלה תורמים להבנת חשיבותן של בתי-הקברות, ומאפשרים גישה נוחה לחומר המתועד - התיאורים הפרטיים. בסוף החיבור מובאים ביבליוגרפיה מפורטת ועדכנית, ומפתחות לשמות אנשים, מקומות וגרסאים.

עבודת מחקר זו בוצעה ב-1987-1990 ובמלכה נסקרו, תועדו וצולמו 22 אלף מצבות קבורה ב-Haskoy, מתוך כ-60 אלף מצבות קבורה ממזרח קבורות יהודיים בתורכיה מהתקופה העות'מאנית ההיסטורית, האפיגראף, חוקר הפולקלור החוקר הנו מנות ימצאו בספר ובחומר הרב המגוון שבו מביא עוד רכיב-שיבות לריסצפיליות מוקדמת אחרת. כך למשל, המצבות שנאספו ותועדו בספר תאפשרנה לעמוד על החיים התרבותיים והפולקלוריים, ולהתחקות אחר היבטים חברתיים וכלכליים ביחיה של הקהילה היהודית באיסטנבול - בפרט של יהודי שכונת Haskoy (Galata).

ספרה של רווח הוא אחד הניסיונות הראשונים - אם לא הראשון - לעסוק בשיטתיות ובמסודות בנושא מסוג זה. בתרבות רומים ומונומנטים יהודיים בתורכיה ובארצות אחרות לא זכו עד כה לתשומת-לב מספקת של חוקרים, ואם לא נכחדו ונעלמו, הרי זמנם קצוב, ומה שלא עשה עד כה הסבך תעשה יי אדם. ממשלות ומוסדות שונים מתכשפים לאודים מוצלים אלה, המשמרים ומיידי גים את ההיסטוריה, ואת התרבות העממית של הקהילות היהודיות בפוזדה.

אמנם בתי-הקברות ב-Haskoy הוא אחד מני רבים, אך יש לקוות שתיעודו ופרטומו הפריעי ישרו תגובת שרשרת, שתביא לתיעוד ממומנטים יהודיים נוספים בחיבי תורכיה ובארצות אחרות. ספרה של מינה רווח מספק מידע רכיב-שיבות על אחד מבתי-הקברות היהודיים של איסטנבול, שלטר-בה הסול נשתמר בצורה משיבית רצון. הספר פורסן ביינ במבנהו הסולירי, כארגון החופשי, בוצעת הממצאים, בתיאורם ובניתוחם. הוא כולל בצורה בהירה, עניינית וששפת, ומציג תמונה אפית ונאמנה של אחד המונומנטים היהודיים בתורכיה האזוריים, התרשימים והשרטוטים תורמים רבות לרכיב של עבודה זו, ומשווים לה צורה נאה. הפרטים הנדול של הספר, הגודם לאי נחיות מפורטות, אינו פוגם בעבודתה החדשנית והמקורית של מינה רווח. ספר זה ישמש ורואי מופת לחוקרים שיעסקו בפרק רים כאלה ורומים להם, שהשעה רוחקת לבצע.

ארבע מאות שנים של קהילה יהודית גלומים בבית-הקברות Haskoy שעל הגדה הצפונית של קרן הזהב באיסטנבול. בספרה, בית הקברות Haskoy - טיפולוגיה של אבנים, עוסקת מינה רווח בתיעוד שיטתי של בתי-הקברות, שבו שורת הקהילה היהודית את מתייה למן שנת 1582 עד עצם היום הזה.

רוב המתים שנקברו בבית-הקברות הם יהודים משכונת Haskoy ומשכונת Galata הסמוכה. בספרה כותבת רווח כי שכונת Haskoy הייתה במשך מאות בשנים אחד הגרולים שבמרכזים היהודיים באיסטנבול - כול - מעין רובע יהודי.

המצבות בבתי-הקברות, על עיסודיהן והכתובות החקוקות עליהן, תושפות את מרותיהן של עולם שנגו. הן מציגות בתיאור ופרטים בעלי מקצועות שונים, דייגים וסוחרים, פועלים וחוקרים אחרים. מן המצבות ניתן ללמוד על נסיבות מותם של הנפטרים, שחלקם היו קרובות של מחלות ומגפות שפקדו את העיר, ואחרים שמצאו את מותם כמלד מות שונות.

ספרה של רווח נחלק לשני חלקים המשלימים זה את זה. האחד עוסק במתודולוגיה ובניתוח השני בטיפולוגיה של מצבות קבורה.

החלק הראשון בספר עוסק, בין השאר, בהיסטוריה של בתי-הקברות ב-Haskoy, בסוגי מצבות הקבורה, הרכיב החומר של המצבות, טיפוסיהן האחרות, עיצוב המצבה בסגנונות שונים הכרוכים ביהדות ובאיסלאם ובאמנויות החזותיות. כן עוסקת רווח באיפיוניה של אמנות הקבורה, ובמשמעותה ההיסטורית והתרבותית - למשל, בסגנונות מוטיביונים עות'מאניים שאומצו. מוצגים סמלים שונים של מוות ומוטיביונים לאומיים כמו המגורה, הסוד והכוכב. נושאים אלה נרונים בפירוט ובדיוק, אנכ ניר תוח מקיף ומעמיק של החומר. כך, קודעת רווח צוהר לעולם אחר, ופורשת לפני הקורא יריעה רחבה ומגוונת של חומר גולמי הראשוני-רווח השכילה להציג בפני הקורא תמונה בהירה ורבת תכנים, המהווה נדבך מוצק לחקר קהילות Haskoy ו-Galata, ובספרה יש משום מריצת רדך חשובה מבחינה מתודולורית גית ומחשיית. בכך היא מניחה יסוד לעבודות נוספות מסוג זה.

חלקו השני של הספר עוסק בחלוקה טיפולוגית של מצבות הקבורה לסוגים שונים, בטבלות מפורטות. החלוקה מתבססת על הדרך שבה הנוצח המצב בות (אנכית, אופקית וכו'), בתוספת ארואציות, תוך ציון העיסוירים. סיווג המצבות מלמד על סגנון העיסוירים שרווח באותה עת, ועל טעמים של המומיי גים.

המחברת מאירה את עיני הקורא במספר רב של

בשנות הארבעים, בעמק יזרעאל
בעת אשר קיבצים ביהודיה,
נסלה אותי אמי עמה אל אגף
הנשים, במקלחת העברית.
הילד בן השש שנתוכי הכרח
לראות איה מעלי, בין עמודי שנהב
של ירכים הסנות, צומח בפראות
היעד העבת של העירות.
ואז, כמו נפרטים שניה קצרה
לפני שיחלל את חלוקה הפתחים
של אם תועה - החלקתי על רצפה
לחה, ספוגת ריחות סנון טובים,
והמלאך שמליס עיני ילודים
בצאתם, הליס עלי פתאם בתגרה
קשה, גבה קרועה ושסע מרמם.
אך יש לילות שאני חיב לשונב
אל הידה והיא, לחור עוד פעם
אל הפשע הנושו, וכלי מלאך רואה
אני נטב לאחורי, מציץ באסורי:
גלי מי יד שמושיכה את זכרוני,
ובלי העם המברך של שמדתו.

קיצ

בדרך הסמויה, מהצער האופטימי
שהייתי אל איש פכח ומשמים,
אני מבחין בעין חשופה:
איה מתנבלים הזמן, הזום, והזע
והזעה על המרקם הרך
של היצת המלמלה שלי.
ואיך פורמים אבק ופתור
הצליה את החצאים המפורים
של יריעת המלמלה שלי.

מעולם הספרות והאמנות / רות אלמוג

ביוגרפיה חדשה של מוצארט / ספרים לחופשה

פרי הקיץ ש"סאגרי סיי... כשר "סאגרי סיימס" אי... המיתוס של ילד המלא תבונה.